

ÉMILE BRÉHIER
PLOTİNOS'UN
FELSEFESİ

Çeviri: Ayşe Meral - Ahmet Faruk Çağlar

ÉMILE BRÉHIER

Émile Bréhier (12 Nisan 1876 - 3 Şubat 1952, Paris) bir Fransız felsefeciydi. Klasik felsefeye ve felsefe tarihine ilgi duymuştur. İngilizceye yedi cilt olarak çevrilen *Histoire de la Philosophie*'nin yazarıdır. Bréhier, Paris Üniversitesi'nde eğitim görmüştür. 1908'de Sorbonne'da İskenderiyeli Philon üzerine yazdığı tezle doktorasını almıştır. 1910'dan 1912'ye kadar Rennes Üniversitesi'nde Felsefe Konferansları Yöneticiliği ve 1912'den 1914'e kadar Bordeaux Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğü yapmıştır. 1945'te Paris Üniversitesi'nde Henri Bergson'un halefi olmuştur.

AYŞE MERAL

1971 yılında doğan ve 1990 yılına kadar Fransa'da yaşayan Ayşe Meral, Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitimini sürdürmüştür. 1995 yılında başladığı çevirmenlik mesleğine hâlen devam etmektedir. Albaraka Yayınları'nda Ernest Renan'ın *İbn Rüşd ve İbn Rüşdçülük* eserini Türkçeye kazandırmıştır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BÖLÜM 1

M.S. 3. YÜZYIL.....21

BÖLÜM 2

“ENNEADLAR”29

BÖLÜM 3

PLOTİNUS FELSEFESİNİN TEMEL SORUNU43

BÖLÜM 4

SUDUR.....55

BÖLÜM 5

RUH.....67

BÖLÜM 6

AKIL99

BÖLÜM 7

PLOTİNOS’UN ORYANTALİZMİ.....125

BÖLÜM 8

BİR.....153

BÖLÜM 9

SONUÇ187

EK205

DUYUSAL DÜNYA VE MADDE.....205

KAYNAKÇA225

GİRİŞ

Elinizdeki metin, *Revue des Cours et Conférences*'ta yayımlandığı şekliyle, neredeyse hiç değiştirilmeden, 1921-1922 kış döneminde Sorbonne'da verilen derslerden oluşmaktadır. Burada Plotinos felsefesinin baştan sona bir açıklaması yer almamaktadır; bazı önemli konular [bilinçli olarak] göz ardı edilmiştir. Bunlar; duyuşsal dünya, doğa, madde, maddeyle ilişkisinde kötülük gibi konulardır. Başka bir deyişle, çalışmamızı Plotinos'un genel bir ad verdiği akledilirin [*intelligible*] incelemesiyle sınırlandırdık; araştırmamızı, Plotinos'un ifadesiyle “tanrısal şeylerin durduğu” yerde, yani altında sadece maddenin düzensizliğinin ve çirkinliğinin bulunduğu ruhta sonlandırdık.

Bu “tanrısal şeyler”in, Bir'in, Akıl'ın ve Ruh'un incelemesine yine de *Plotinos Felsefesi* başlığını verdik, çünkü düşüncesinin merkezinin burada yattığına inanıyoruz. Bu tanrısal şeyler, duyuşsal dünyada dolaşan ruhun, Ulysses'in geri dönmesi gereken sevgili vatan-

dır; Ulysses gibi ruh da duyusal şeylerin büyüünden, Kirke'nin cazibesinden kurtulmalıdır.

Plotinos, ruhun bu anavatanının öyle canlı, derin ve aralıksız hissine kapılmıştır ki, eserleri, o zamanlar aynı arayışa girişen pek çok entelektüel maceraperestinin eserleri arasında eşsiz olarak kalmıştır.

Bu girişin amacı, başka bir dünyaya duyulan bu tutkulu eğilimin varsaydığı zihin durumunu açıklığa kavuşturmaktır.

M.S. 1. yüzyılda, bir Musonius ve bir Epiktetos ile her şeyden önce pratik yaşama hazırlık dersleri veren Stoacı okullara karşın sivil ve siyasi yaşamın normal koşullarından uzaklaşarak kendilerini tamamen tanrısal şeylerin temaşasına adayan farklı türde gruplar karşı karşıya gelmeye başlamıştı. İskenderiyeli Philon'un eseri bu yeni eğilimlere tanıklık eder; bu eser sayesinde, temaşa edenlerin topluluk hâlinde gruplaştıklarını biliyoruz; *De Vita Contemplativa* adlı risalesinde belirttiği Terapötlerinki¹ gibi örgütlenmiş topluluklar, tüm ayrıntıların tanrısal şeyler hakkındaki düşünceler ile kıyaslanıp sınıandığı, tamamen düzenli bir hayat sürdürüyorlardı. Çağımızın ilk üç yüzyılında, özellikle Mısır'da, her ne kadar Terapötlerin manastır yaşamını benimsememiş olsalar da, yine de çabalarını birleştiren ve derin düşünce [*méditation*] alıştırmaları yapan bu

¹ Terapötler (Yunanca: Θεραπευταί Terapötai), fakirliği, iffetliliği, yalnızlığı savunan, zühdü ve derin tefekkürü uygulayan, Helenleşmiş bir Yahudi tarikatının üyeleriydiler.

türden birçok topluluk var olmalıydı; öğretisel farklılıkların ilham birliğine zarar vermeden, yoğun bir yaşama işaret eden bu okulların iç tartışmalarına tanıklık etmemizi sağlayan Hermesçi yazılarda bu toplulukların varlığının kanıtını buluruz.

Açık ve net bir şekilde, bu teolog temaşa gruplarını, aynı dönemde ayin ve kutsama uygulamalarına odaklanmış olan, tam anlamıyla dinî gruplardan ayırmalıyız. Philon'un Terapötleri (ve Philon'un kendisi de) bu türden hiçbir şey bilmezler; Hermesçi yazıların neredeyse hiçbirinde bu maddi uygulamaya uzak bile olsa herhangi bir gönderme yapılmamıştır; tartışma ve eğitimden sonra, Hermesçi kişi dinsel duygularını yalnızca dinî ilahilerle ifade ediyordu.

Böylece, özellikle Mısır coğrafyasında, Helen gelenekli filozoflardan olduğu kadar dinlerin uygulayıcılarından da farklı, yeni bir temaşa türü doğduğunu görürüz. Plotinos'unki gibi bir eser, eğer onu Yunan geleneğiyle bağlantılandırmak ya da onda gizem dininin bir yönünü görmek istersek anlaşılabilir olur. Bunun tersine, Plotinos'un da katıldığı bu tür kolektif temaşa alıştırmaları, felsefesinin bazı önemli özelliklerini çok iyi açıklar. Temaşa tutumu, sonuna kadar ve kusursuzca takip edilirse, Plotinos'un Antik Çağ'da en eksiksiz türünü sunduğu şeylerin görüsünü getirir. Çünkü onu kayıtsız şartsız benimsemek için, doğa düşüncesi sayesinde kendimiz ile başkası arasında, hangi nitelikte olursa olsun, pratik bir ilişkiyi öngören her şeyi budamak gerekir, yani "arı bir bilgi"nin öznesi hâline gelmemiz gerekir.

Akledilir [*intelligible*] gerçeğin özellikleri Plotinos'ta bu tutumdan doğar. Her şeyden önce, onu saran tüm yadsımalara şaşırırız: Onda, artık insanlara yardım etmek için insanlara koşan Stoacı [tarzda] bir hayırsever Tanrı yoktur, bir tasarıma göre dünya eserini yürüten tanrısal bir irade yoktur; duaların ve insanın kendini tanrıların eline bırakmasının tanıklık ettiği o güven de yoktur; bütün bunlar, eğer tanrısal dünyada var olsalardı, ruhu temaşadan farklı bir tutum sergilemeye zorlayacak pratik ilişkileri varsayardı.

Ancak bu yadsımlar sadece sonuçtur. Plotinos zamanında, temaşacı ideler akımı, geleneksel olarak Platon'un yeğlenmesine bağlıdır. Philon ve Hermesçiler [*Timaios*'a] eşit bir bağa sahiptir ve bu [tarz] formüllere en çok onlar aşınadır. Bununla birlikte, bu yakınlık, bu derin hayranlık, Platon'un gerçeğe temaşadan farklı bir eylem ya da işlem getirdiği anda Plotinos'un üstadı(nı) terk etmesini ya da aynı şey olan, onu kendi tarzında yorumlamasını engellemez: Plotinos'ta, ideal bir modele göre duyulur [*sensible*] dünyanın yaratılışını gerçekleştiren *Timaios*'un demiurgosu'na rastlamayız; [onda] ilkelerini *Philebos*'ta ve *Sofist*'te bulduğumuz bu diyalektik düşünce yapısı olmadığı gibi, temaşa için bir engel, duraklama, gecikme olan, ideal işlemleri müdâhil kılan *Timaios*'taki unsurların geometrik yapısı da yoktur. Düzeninin ne başlangıcı ne de sonu olan duyusal bir dünya; her şey her şeyde olduğu ve bu şeffaflıkta hiçbir şeyin görüyü engellemediği için ideal olarak bile inşa edilmemiş akledilir [*intelligible*] bir dünya, bu tezlerin hiçbiri, geleneğin aktardığına